

دهه سعدی شناسی و دانشنامه سعدی

کوروش کمالی سروستانی*

بی شک سعدی یکی از پایه‌های بنای استوار زبان و ادب فارسی است، و شعر و نثر او شکوهمندانه در فرهنگ امروز ما می‌درخشد. سعدی پایه‌گذار «مکتب ادبی شیراز» است و آثارش کلیدی‌ترین باورها، اندیشه‌ها و آرمان‌های گذشته و حال را منعکس می‌کند. اینک، در اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۵ که ده سال از نامگذاری «اول اردیبهشت ماه» به نام «روز سعدی» می‌گذرد، نهمین «یادروز سعدی» را به جشن و سخن نشسته‌ایم، روزی که به یمن خوبی‌ها و زیبایی‌های اندیشه سعدی، چون شعر و نامش «جهانگیر» شد و در این نه سال، هر ساله، همزمان با شیراز و برخی از شهرهای ایران، در بسیاری از کشورها نیز دوستانش این روز را به جشن نشسته‌اند و از خوان حکمت، عشق، پند و زیبایی‌هایش خوشه‌ها چیده‌اند.

اگرچه در دهه گذشته با همه فرازها و نشیب‌ها، «سعدی‌شناسی» پر بارتر از دهه پیشینش بود، اما هنوز تا امکان ارائه گزارش کارنامه‌ای پر بار در عرصه سعدی پژوهی راهی طولانی مانده است و سعدی‌شناسان و دوستان سعدی که وامداران سخن، حکمت، عشق، شعر و نثر سعدی‌اند، هنوز چنان که باید حق عظیمی را که شیخ برگزیده تکامل فرهنگ ایران زمین

و فارس دارد، ادا نکرده و کارنامهٔ پرباری در سعدی پژوهی به یادگار نگذاشته‌اند. برگزاری پیاپی یادروز سعدی فرصت مغتنمی است که بتوان از یک سو داشته‌ها و کاستی‌های این عرصه را در هر سال به قضاوت نشست و از سوی دیگر شعله سعدی پژوهی را پرفروغ ترکرد تا در آینده‌ای نه چندان دور شاهد آفرینش آثار گرانسنگی در این عرصه باشیم.

باتوجه به همین کاستی‌ها و ضرورت سامان دهی برنامه‌ای ملی جهت سعدی‌شناسی و عمومی کردن آثار سعدی و آشنایی بیشتر دانش آموزان، دانشجویان و دستداران سعدی و نیز تعالی پژوهش‌های سعدی‌شناسانه، مرکز سعدی‌شناسی بر آن شد که به یاری خداوند عزوجل و همکاری و همراهی پژوهشگران، سعدی‌شناسان، دستداران سعدی، علمای اعلام، کارآفرینان و سرمایه‌داران با فرهنگ و نهادها، سازمان‌ها و ادارات ذیربط، به ویژه وزارت آموزش و پرورش، صدا و سیما، وزارت آموزش عالی، تحقیقات و فناوری، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شوراهای شهر و شهرداری‌ها، بنیاد فارس‌شناسی و... سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ را به عنوان «دهه سعدی‌شناسی» سامان دهد. بدان امید که در این دهه، پژوهش‌ها و ترویج آثار سعدی شتاب و کیفیتی در خور منزلت استاد سخن بیابد.

در این دهه، هر سال به موضوعی خاص پرداخته خواهد شد و مرکز سعدی‌شناسی خواهد کوشید که مقالات ارایه شده جهت «یاد روز سعدی» را براساس این تقسیم‌بندی سامان دهد و در هر رسال کتاب‌هایی پیرامون موضوع آن سال را از پژوهشگران و سعدی‌شناسان منتشر کند. هم چنین از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری مرتبط با موضوع هر ساله سعدی پژوهی، حمایت و نسبت به تدوین نسخه تصحیح شده کلیات، به عنوان نسخه اساس پژوهش‌های مرکز با همکاری سعدی‌شناسان اقدام خواهد کرد. امید است که با راهنمایی‌ها و همکاری‌های اهل علم و فرهنگ و هنر «دهه سعدی‌شناسی» به دههٔ طلایی، ماندگار و موثر در سعدی پژوهی تبدیل شود. نامگذاری موضوعی سال‌های این دهه به شرح زیر است:

سال ۱۳۸۵ دوران سعدی

سال ۱۳۸۶ زندگی، اندیشه، زبان و شخصیت سعدی

سال ۱۳۸۷ گلستان (نسخه‌شناسی، تحلیل معنوی، فرم و زبان، صنایع ادبی، زیبایی

شناسی و...)

سال ۱۳۸۸ بوستان (نسخه شناسی، تحلیل معنوی، فرم و زبان، صنایع ادبی، زیبایی شناسی و...) (نسخه شناسی و...)

سال ۱۳۸۹ غزلیات (نسخه شناسی، تحلیل معنوی، فرم و زبان، صنایع ادبی، زیبایی شناسی و...) (نسخه شناسی و...)

سال ۱۳۹۰ قصاید، مجالس، قطعات، هزلیات و... (نسخه شناسی، تحلیل معنوی، فرم و زبان، صنایع ادبی، زیبایی شناسی و...)

سال ۱۳۹۱ نسخه شناسی آثار سعدی و انتشار کلیات سعدی به تصحیح سعدی پژوهان برجسته کشور به عنوان نسخه اساس پژوهش‌های سعدی‌شناسی و نسخه مرکز سعدی‌شناسی همراه با بزرگداشت استادان: محمدعلی فروغی، غلامحسین یوسفی و دیگر مصححان برجسته کلیات.

سال ۱۳۹۲ سعدی، معارف اسلامی و فرهنگ ایرانی

سال ۱۳۹۳ سعدی و مسایل اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، سیاسی و ادبیات عصر ما

سال ۱۳۹۴ هنر سعدی، سنت و نوآوری و فرهنگ مردم

سال ۱۳۹۵ سعدی در حدیث دیگران و دیگران در حدیث سعدی همراه با برگزاری کنگره بین‌المللی سعدی‌شناسی با حضور سعدی پژوهان و مترجمان آثار سعدی از سراسر جهان و تهیه و انتشار گزیده کلیات سعدی به ده زبان زنده دنیا شامل زبان‌های: انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، اسپانیایی، عربی، روسی، چینی، ایتالیایی، ژاپنی و مالیایی. همچنین تدوین «دانشنامه سعدی» در نخستین سال این دهه آغاز خواهد شد. تدوین دانشنامه تخصصی پیرامون شاعران و نویسندگان بزرگ جهان در دنیای غرب سال‌هاست که در جهت شناختن و شناساندن شخصیت، تاریخ و آثار شاعران و نویسندگان بزرگ در حال انجام است و شاعران بزرگی چون شکسپیر، گوته، دانت، شیلر، هومر و... دارای دانشنامه‌ها و فرهنگ‌های گوناگونی با رویکردهای مختلف تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی، زبان شناسی، هنری، هرمنوتیک و تطبیقی هستند. تنها یک جستجوی مختصر در سایت‌های اینترنتی مربوط به این بزرگان ما را با فهرست منابع متعدد روبه‌رو می‌کند، اما پیرامون زندگی و آثار شاعران بزرگ زبان فارسی، اگرچه پژوهش‌های ارزشمندی تدوین و چاپ و منتشر شده است، اما تاکنون هیچ یک از شاعران ایران زمین دارای دانشنامه مستقل و تخصصی نیستند.

همان گونه که می‌دانید دانشنامه‌های تخصصی، کتاب‌های مرجعی هستند که کلیه

اطلاعات مورد نظر مربوط به یک موضوع را به خوانندگان ارایه می‌کنند و علاقه‌مندان را با کلیات مباحث مربوط به موضوع آشنا می‌کنند و متخصصان را به منابع اصلی تحقیق ره می‌نمایند. تدوین «دانشنامه سعدی» نیز از این دیدگاه می‌تواند گامی موثر در وادی سعدی پژوهی و سعدی‌شناسی باشد.

براساس «فرهنگ سعدی پژوهی» تألیف دکتر کاووس حسن لی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۷۵، در مورد سعدی ۵۷۶ مقاله و ۱۰۰ عنوان کتاب (۴۸ عنوان کلیات، گلستان، بوستان، غزلیات، گزیده‌ها و ۵۲ مورد کتاب پیرامون زندگی و آثار سعدی) منتشر شده است.

بارجوع به کارنامه تنک مایه سعدی پژوهی در ایران، ضرورت پرداختن به سعدی و آثار او به نیکی هویدا می‌شود: آخرین بررسی‌ها روشن می‌کند که تعداد مقالات نگاشته شده پیرامون سعدی از سال ۱۳۰۰ تا کنون از مرز ۱۰۰۰ مقاله در نمی‌گذرد و تعداد کتاب‌های منتشر شده نیز در همین فاصله زمانی بیش از ۲۵۰ عنوان نیست. بنابراین، تدوین دانشنامه تخصصی جهت ارایه کلیه اطلاعات مورد نظر پیرامون سعدی به شکل بنیادین، علاوه بر آشنایی علاقه‌مندان با کلیات مباحث مربوط به موضوع، متخصصان را به منابع اصلی تحقیق ره می‌نماید.

براساس انتشار مراجع اصلی پیرامون سعدی، از سال ۱۳۰۰ تا امروز شاید بتوان با کمی تسامح «سعدی پژوهی» را به ۴ دوران به شرح زیر تقسیم بندی نمود:

۱. دوره تکوین (۱۳۲۰ - ۱۳۰۰)

فراهم آمدن زمینه چاپ کتاب در ایران، توجه به آثار سعدی جهت انتشار در سطح جامعه و نهادهای مدنی مدرن از جمله مدارس، برگزاری جشن هفتصدمین سال تألیف بوستان و گلستان و انتشار مجموعه مقالات ارزشمند استادان طراز اول ادبیات فارسی همچون: علامه قزوینی، عباس اقبال، ملک الشعراء بهار، علی اصغر حکمت، رضازاده شفق، بدیع الزمان فروزانفر، رشید یاسمی به کوشش حبیب یغمایی در «سعدی نامه» و انتشار «گلستان» به تصحیح عبدالعظیم قریب و «گلستان» و «بوستان» به تصحیح محمد علی فروغی از ویژگی‌های اصلی این دوره است.

۲. دوره تدوین (۱۳۵۰ - ۱۳۲۰)

در این دوره بیش از سی عنوان کتاب ویژه سعدی منتشر می‌شود که با توجه به تعداد عنوان کتاب‌های چاپی در آن دوران قابل توجه است. آثار این دوران نشان می‌دهد که علاوه بر رشد کمی تدوین کتاب‌های پیرامون سعدی، از نظر کیفی نیز آثار ارزشمندی تألیف شده است که می‌توان از جمله به انتشار «کلیات سعدی» به تصحیح محمدعلی فروغی اشاره نمود که از آن پس تا کنون مورد اقبال و مراجعه سعدی پژوهان قرار گرفته است، و علیرغم وجود نسخه‌های پراکنده تصحیح شده، هم چنان این نسخه بیش از دیگر نسخه‌ها از اعتبار و اهمیت برخوردار است. به عبارتی دیگر پس از گذر قریب به هفتاد سال، نسخه‌ای از کلیات سعدی تصحیح نشده که مورد اجماع سعدی پژوهان ایرانی باشد و هم چنان مرجع همگان، نسخه تصحیح شده محمدعلی فروغی است.

هم چنین تصحیح «گلستان» به وسیله دکتر محمدجواد مشکور، ترجمه «شرح سدی بر گلستان» تصحیح «گلستان و بوستان» توسط رستم علی یف، «گلستان سعدی» با مقابله با نسخ خطی و ده نسخه چاپی نورالله ایران پرست، متن کامل دیوان شیخ اجل توسط مظاهر مصفا «متن‌بی و سعدی» نوشته دکتر حسین علی محفوظ، در «قلمرو سعدی» تألیف علی دشتی، «مکتب سعدی» کشاورز صدر و... از جمله آثار این دوران هستند.

۳. دوره تصحیح (۱۳۷۰ - ۱۳۵۰)

اگرچه دوره دوم یکی از پربارترین دوران تصحیح آثار سعدی است، اما در دوره سوم شیوه‌های تصحیح قیاسی و تطبیقی آثار سعدی، شکل علمی تری به خود گرفته و تعداد بیشتری را نیز در بر می‌گیرد که مهم‌ترین آن تصحیح و انتشار «گلستان» و «بوستان» دکتر غلامحسین یوسفی است.

هم چنین در این دوره، «شرح بوستان» دکتر محمد خزائلی، «بوستان سعدی» تصحیح نورالله ایران پرست، «شرح و تصحیح مثلثات شیخ اجل سعدی» از محمد جواد واجد شیرازی، «بوستان سعدی» به تصحیح محمدعلی ناصح و به کوشش دکتر خلیل خطیب رهبر، «غزلیات سعدی» تصحیح حبیب یغمایی، «گزیده و شرح قصاید سعدی» از دکتر جعفر شعار، «گزیده غزلیات سعدی» با شرح و توضیح دکتر حسن انوری و... منتشر می‌شود. علاوه بر این، در این دوره کتاب‌های ارزشمند «مقالاتی درباره زندگی و شعر سعدی» به کوشش دکتر منصور رستگار فسایی، «تحقیق درباره سعدی» از هانری ماسه با ترجمه

دکتر غلامحسین یوسفی، «شناختی تازه از سعدی» از دکتر جعفر موید شیرازی، مجموعه سه جلدی مقالات «ذکر جمیل سعدی» ویژه بزرگداشت هشتصدمین سالگرد تولد سعدی و... نیز منتشر شده است.

۴. دوره تکامل (از سال ۱۳۷۰ تا کنون)

این دوران نیز به جهت وجود تحولاتی در مقولهٔ سعدی پژوهی در خور اهمیت است. ایجاد مرکز سعدی‌شناسی در شیراز، برگزاری سالانه نشست‌های علمی «یادروز سعدی» و انتشار سالانه مقالات سعدی‌شناسی از سال ۱۳۷۷ تا کنون، تدوین و انتشار نخستین فرهنگ‌ها پیرامون سعدی همچون: «فرهنگ سعدی پژوهی» اثر دکتر کاووس حسن لی در سال ۱۳۷۶، «فرهنگ واژه نمای غزلیات سعدی» اثر مهین دخت صدیقیان در سال ۱۳۷۸، «فرهنگ موضوعی غزل‌های سعدی» و «فرهنگ بسامدی اوزان و محور غزل‌های سعدی و حافظ» اثر مهشید مشیری در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ از جمله تحولات این دوره می‌باشد که شاید بتوان آن را دوران پیدایش فرهنگ نویسی سعدی نام نهاد. «دانشنامه سعدی» نیز در صورت تدوین در قالبی علمی و خلاقانه شاید بتواند تکمیل‌کننده این روند باشد.

علاوه بر آن چه گفته شد، در این دوران کتاب‌های ارزشمندی چون: «از سعدی تا آراگون» دکتر جواد حدیدی، «سعدی» دکتر ضیاء موحد، «تکوین غزل و نقش سعدی» از دکتر محمود عبادیان، «غزل‌های سعدی» ویراسته دکتر میرجلال الدین کزازی، «سعدی در غزل» دکتر سعید حمیدیان، «سلسله موی دوست»، «سعدی آتش زبان»، «ورق درخت طوبی» از دکتر حسن لی، «هشت دفتر سعدی‌شناسی» و «عاشقانه‌های سعدی» و... نیز منتشر گردید.

مدخل‌های دانشنامه سعدی

مدخل‌های دانشنامه سعدی از نظر صوری به چهار نوع: اصلی، فرعی، ارجاعی و مشروط تقسیم می‌شوند، و براین اساس پس از اظهار نظر محققان، پژوهشگران و سعدی‌شناسان پیرامون این طرح، فهرست کلیه مدخل‌های دانشنامه در موضوعات کلی همچون: اعلام تاریخی و جغرافیایی در کلیات، باب‌های بوستان و گلستان، سبک‌شناسی، ترجمه‌های آثار سعدی، جهان بینی سعدی، زبان سعدی، ضرب‌المثل‌ها، عرفان، تصوف، عشق، عقل، علم و دانش، حکمت، آداب و رسوم مردم شناسی، کتاب‌شناسی، ترجمه‌های سعدی، نسخ خطی،

سعدی شناسان ایران و جهان و... تدوین خواهد شد و با همکاری و همیاری پژوهشگران و سعدی شناسان ایران و جهان مقالات آن تالیف و منتشر خواهد شد. امیدواریم که با عنایات خداوند متعال و همکاری و راهنمایی اصحاب خرد و نهادهای ذریبط و تامین اعتبارات لازم «دهه سعدی شناسی» و تدوین «دانشنامه سعدی» به نقطه اوج سعدی پژوهی و عمومی کردن نثر و نظم و آرمان ها و اندیشه های اسلامی، ایرانی و انسانی سعدی بیانجامد.

غرض نقشی است کز ما بازماند   که هستی را نمی بینم بقایی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی